

Un floc dels cabells de Lucrecia rebrà els assistents. Cèsar hi serà present des de la commemoració del cinquè centenari de la seva mort. Són “els fills del senyor papa” i donen títol incitador al II Simposi Internacional sobre els Borja, que es farà a València i a Gandia.

Pas als fills del senyor papa

Ha arribat a València còmodament asseguda en una butaca d'avió. De cap manera la duquessa no hauria acceptat la indignitat de compartir espai amb l'equipatge. Potser per això la capsa que conté la custòdia amb el floc tan ros dels seus cabells ha volat des de Milà fins a la terra del seu pare de la manera més convenient possible. I de segur que ella, Lucrecia Borja, la filla estimada de Vanozza Catanei i el papa Alexandre VI –natiu nascut Roderic–, duquessa de Ferrara des del seu quart i darrer matrimoni, n'estaria satisfeta.

És el present especialíssim que es trobaran els participants al simposi que, organitzat per l'Institut Internacional d'Estudis Borgians (IIEB), desgranarà estudis i secrets entre el 21 i el 23 de novembre, a València i a Gandia: literalment –o, si és que ens posem a cercar exactituds, llegendàriament–, els cabells de Lucrecia Borja: un floc-penyora que diuen que va enviar al poeta Pietro Bembo, que segles després encara va trasbalsar un altre famós confegidor de versos –Lord Byron– i que, des de la seva custòdia guarnida amb dos bous –símbol i emblema de la nissaga que va donar a l'Església dos papes i un sant; a la història, claus per desentrellar el món; i, a la llegenda, llarga font d'inspiració–, sembla mantenir –màgicament?– la seva capacitat de seducció.

“Misser Pietro mio”.
A vint-i-un any arribava Lucrecia Borja a Ferrara. El seu dot va ser impressionant

i, amb ell, el papa comprava un futur garantit per a la filla: casada amb Alfons d'Este i unida per tant a una de les famílies més poderoses de la península itàlica, havia d'heretar el ducat i encaixar, des de la pròpia naturalitat

i cultura, en una cort que resplendia de Renaixement i que comptava entre els seus components amb el poeta Antonio Tabaldeo o amb un aleshores jove Ludovico Ariosto (l'autor del poema èpic *Orlando furioso*, considerat obra cabdal del Renaixement italià).

Perquè no hem d'oblidar que Lucrecia Borja, malgrat la imatge de lúbrica enverinadora que n'ha transmès la famosa llegenda negra que ja al segle XVI escampava interessades maledicències o exageracions sobre l'ambiciosa estirp, era, com ens apunta la historiadora Maria Toldrà, coordinadora de l'II-EB, una dona culta del seu temps, una “dama del Renaixement” que es relacionava amb artistes i poetes i tenia, per exemple, una petita biblioteca que comptava “amb un Eiximenis... en català, és clar”.

No és estrany, per tant, que les cartes –obligatòriament clandestines per bé que expressió d'un amor sembla que platònic– que intercanvià amb Pietro Bembo (1470-1547), esdevingueren, en ser publicades ja al mateix segle XVI, com destaca Toldrà, “un model literari”. “Us recordo que jo no penso, miro ni honoro cap altra cosa sinó vós, i si jo mort pogués volar entorn de vós en esperit, ja no voldria viure més”, li escrivia el qui fou considerat “el príncep dels humanistes italians”, ens recorda la historiadora Eulàlia Duran. Lucrecia se li adreçava dolçament: “Misser Pietro mio”.

S'havien conegut el 15 de gener de 1503, en un ball, a casa de l'humanista de Ferrara Ercole Strozzi, que era amic de tots dos i

El floc de cabells de Lucrecia Borja, a la custòdia que el protegeix del pas del temps.

els va servir d'enllaç per a l'intercanvi de missives (i que, anys a venir, el 1508, havia de ser trobat, prop d'una església, escriu Toldrà, "amb vint-i-una punyalades al cos i la cabellera arrencada", sembla que per fer després igualment de mitjancer en l'intercanvi no tan sols epistolar que la duquesa va mantenir amb el seu cunyat, el marquès de Màntua, Francesco Gonzaga: "No hi hagué investigació, però diverses opinions semblen apuntar a una decisió dels Este", rebla l'estudiosa, i ens mostra l'assassinat més o menys truculent com a pràctica no gens estranya a l'època).

Hi va haver cartes durant uns quants anys. Ell li escrivia lliçons d'estètica; ella li copiava cobles; ell es descrivia "atrapat per la cabellera rossa que Lucrècia deixava caure sobre les espatlles i després, 'amb mans de bellesa incommensurable, se la recollia de nou i amb ella lligava també'" el cor del poeta —explica Eulàlia Duran—; ella li demanava un lema per a la medalla que havia fet encunyar, amb una flama per divisa; ell li responia amb el platònic "Est animum", "[la flama] consumeix l'ànim [l'or]"; ella li enviava, en agraïment, un floc dels seus cabells.

Si ja en època borgiana els cabells de Lucrècia —que ella tractava i rentava amb cura i delit— van rebre fama i lloances, passats els segles van aconseguir extasiar el poeta romàntic per excel·lència, George Gordon Noel, Lord Byron (1788-1824), que de seguida es va identificar amb Lucrècia i els seus amors —platònics o no, però sempre poètics. Posats a confegir lligams, Byron en va trobar, fins i tot amb la part del personatge que havia modelat la llegenda negra i que li atribuïa relacions amb el pare i el germà —"és filla, esposa i nora de papa", deien els pamflets antiborgians de l'època—, atès que el bell poeta anglès arrossegava, entre més escàndols, el de l'incest amb la germanastra, Augusta Leigh.

Byron va difondre les cartes de Lucrècia a Bembo. No podia ser que un home apassionat com ho era ell, a qui agradava de contemplar les amants en un lent pentinar-se els cabells, restés impassible davant el floc daurat que li mostraren a la Biblioteca Ambrosiana de Milà, on es conservaven les cartes de Lucrècia al poeta. I diu que va

Lucrècia (al suposat retrat que li féu Pinturicchio, com a santa Caterina) i Bembo (en un altre suposat retrat, ara de Giovanni Bellini) van tenir una intensa relació. El poeta li va dedicar la seva obra *Gil asolani*.

convèncer el curador perquè li deixés acaronar aquell tros de duquesa que desafiava el temps. I diu també que ho va aconseguir. I que no es va poder estar de robar, hàbilment i arravatada, un cabell de la bella dama.

Nissaga de poder. "La família Borja és la nissaga amb més rellevància internacional nascuda a terres de parla catalana. Aprofitant la commemoració del cinquè centenari de la mort de Cèsar Borja, l'IIEB i la Fundació Ausiàs Marc dedicaran el II Simposi Internacional dels Borja als fills de Roderic de Borja, el papa Alexandre VI. A les ciutats de València i Gandia, experts de tot el món debateran al voltant d'aquesta família valenciana." Així és com es presenta el simposi que, durant tres dies, portarà a l'Octubre Centre de Cultura Contemporània de València

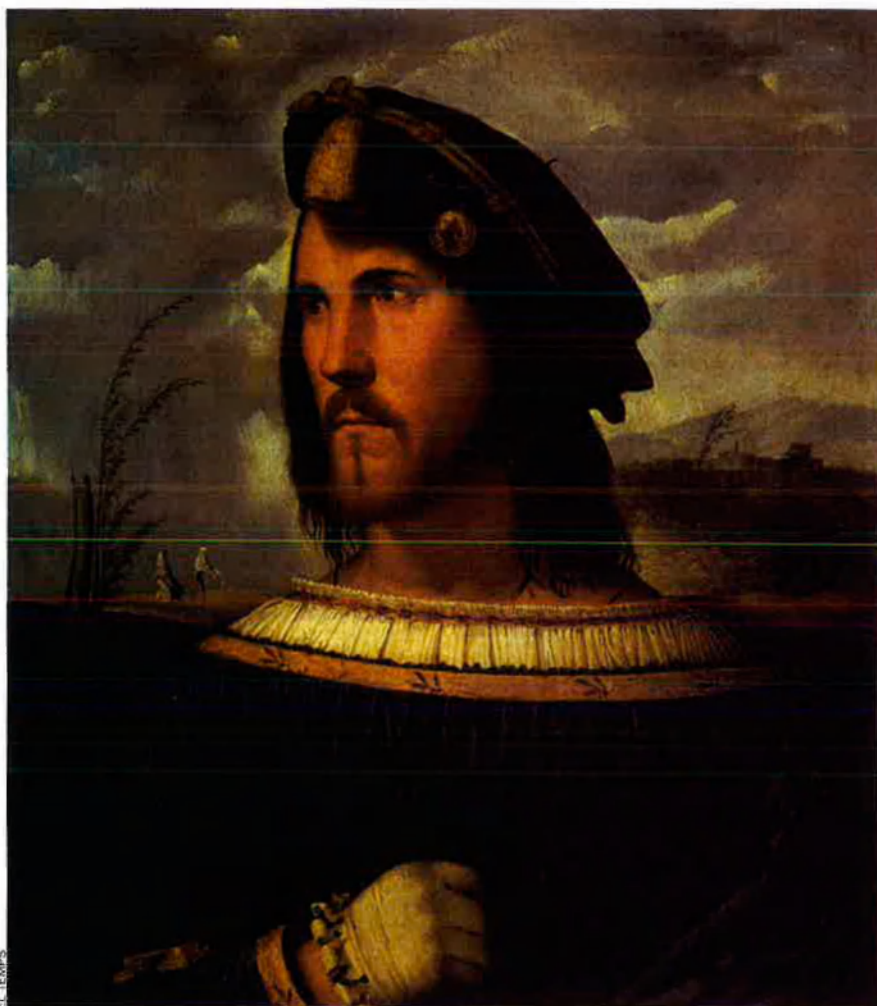
A MADONNA LYCRETTIA ESTENSE BORGIA DUCHESSA ILLUSTRISSIMA DI FERRARA.

PETRO BEMBO.

*È lo non ho a v. s. più alto quorli ramone
e mena mandati, che sfrado l'anno passato in
Ferrava lo promisi orono che lo fossi qui di
mandare, s'infino appa les la morte de l'uno caro fratre
lo Carlo; che io elter ogni mala red'za risona ai que
sta mia pallata: loqmai morte si di sordi - che a quisa
di colere, che dal suon delle sacre macchi rimangono
lungo tempo sanza framento, non ho peranchora ad
altra poton rime per l'anno, che alla sua insensibile e
penetralissima ferita. Duron che io non solamente ho
un fratello perduto, il che fuole costoso e rife vrate e
doleroso per se; ma ho perduto un fratello, che io solo
hanca, e che per hora nel primo frate della sua ge-
nerosa ruerama, e il quale per molto amore di un ogni
vno nostro frate suo, restona cura una cura buona,
che di non se cura all'è, era si che io a gli studi del
lo lettere, che esse sepa e rirono sepa a uno lo cose altri,
potrà dare ogni mio tempo e pensiero, e se altre a
di chiaro e di grande successo, e per molte sue par-*

(on s'instal·laran els cabells i les cartes de Na Lucrècia) i al CEIC Alfons el Vell de Gandia (el ric ducat de Gandia fou adquirit per Roderic de Borja per al seu fill Joan i l'estirp s'hi consolidà llargament) les darreres troballes, les línies d'investigació, les conclusions i els enigmes que envolten l'univers borgià.

Va ser l'any 1994 quan, en el marc dels Premis Octubre, es va dur a terme el I Simposi Internacional. Si pregonteu a Mariàngela Vilallonga, la catedràtica de Filologia Llatina de la Universitat de Girona que coordina la primera de les jornades ("Els Borja: història i cultura escrita"), per què arriba enguany la nova trobada, és possible que respongui, d'entrada, que "ja tocava". I que ho raoni tot seguit: "Fer-lo coincidir amb el 500 aniversari de la mort de Cèsar és una bona ocasió."

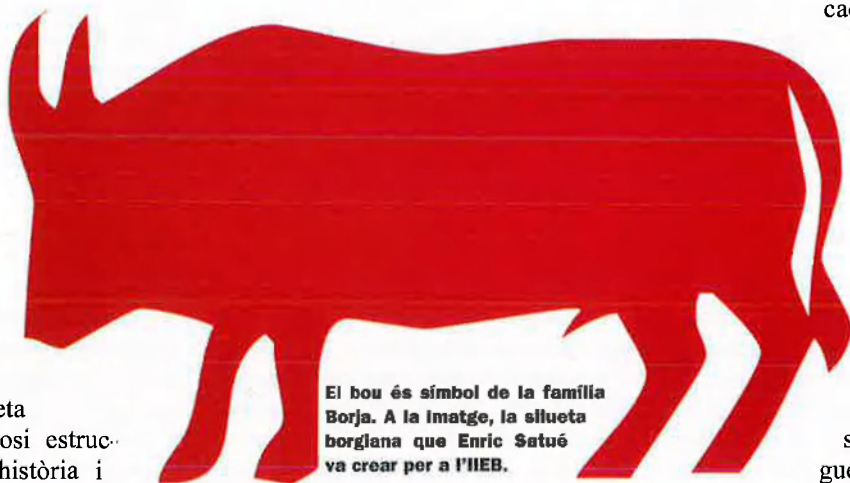
EL TEMPS

Cèsar Borja (aquí, en un suposat retrat d'Altobello Melone) serà protagonista destacat del simposi. Enguany es commemora el cinquè centenari de la seva mort, a Viana.

I que rebli, finalment: “I més encara perquè, entremig dels dos simposis s’ha creat, precisament, l’IIEB.”

No neix, per tant, aquest Simposi, del no-res. Ans al contrari. Vilallonga destaca primerament que “Eliseu Climent i l’editorial 3i4 han fet molta feina: abans no es creés l’IIEB ja havien publicat tota l’obra del pare Batllori –que fou qui va realitzar la gran aportació al coneixement borgià– i havien començat a crear la Biblioteca Borja i el Diplomatarí, també”. De fet, tant Biblioteca com Diplomatarí tenen estreta relació amb un simposi estructurat en tres parts (història i

literatura –documentació i arxius– mecenatge i art). Ens ho explica Mariàngela Vilallonga: “El primer volum de la Biblioteca és *Alexandre VI i Roma*, que casa amb la tercera jornada, per les aportacions sobre art que conté; després van venir el *Dietari*

El bou és símbol de la família Borja. A la imatge, la silueta borgiana que Enric Sotú va crear per a l’IIEB.

secret de Johannes Buckard i la biografia de Cèsar Borja feta per Woodward: Cèsar i la cultura escrita protagonitzen la primera sessió, precisament (on s’analitzarà també la llegenda negra de la família: un dels causants de la qual, per cert, és Buckard). I no hem d’oblidar la importància cabdal del Diplomatarí, també: justament dediquem el segon dia a l’anàlisi de la documentació borgiana. Fet i fet, tot és pensat amb coherència.”

Àngels i arxius. Un cop analitzat què s’ha escrit d’ells, com han passat a la història i a l’imaginari col·lectiu, serà l’hora dels arxius. “L’únic que pot destruir aquesta llegenda negra que s’ha bastit al seu voltant és la investigació arxivística”, repta Miquel Navarro, l’historiador de la Facultat de Teologia de València que coordina la jornada del dia 22, que duu per títol “Documentació borgiana en arxius europeus”: “Potser és la tasca més dura, però és fonamental: és un treball de camp que requereix molt de temps i que no té l’atractiu immediat de les coses que són cridaneres, però que, en canvi, et permet, un cop feta l’anàlisi, d’aconseguir una imprescindible visió de conjunt.”

“Farem una *status questionis* per veure en quin punt es troba la investigació sobre els Borja, quins camins ja són definitivament tancats i, en canvi, quins altres queden encara per recórrer. Amb la intenció, és clar, d’animar a emprendre’ls”, apunta l’estudiós. I amb aquest propòsit han estat convocats els principals especialistes en la matèria que exposaran troballes i interrogants en dues taules rodones sobre cadascun dels dos papes.

I els fills del segon.

Perquè aquesta podria ser la “gran diferència” entre Calixt III i Alexandre VI, destaca Navarro: “Calixt III és un home d’una formació molt mediterrània i molt rigorosa, mentre que Alexandre VI ja és del Renaixement, sense prejudicis... diguem-ho així. Calixt, en

canvi, és molt recte en la seua vida moral. De fet, mentre ell va ser viu, els nebots –i quan dic els nebots, em referesc especialment a Roderic–, sota eixa ombra un poc terrorífica de l'oncle, van tenir una conducta exemplar. Després, quan mor, ja és tota una altra cosa.”

De tota manera, Miquel Navarro no s'està d'assenyalar també els punts que acostaven tots dos papes Borja, “que n'hi ha molts”: “Crec que l'oncle determina molt el nebot. En la política que segueixen els estats pontificis hi veig clarament una gran similitud. Calixt III no va poder dur a terme una política de centralització perquè hi havia la qüestió de la croada i perquè va tenir un pontificat molt curt. Però ja caminava cap allà. I tots dos, a més, són homes de dret, de govern, de diplomàcia, sobretot, experts *in agilibus*, que es deia, a tractar els assumptes pràctics i de govern. Eren homes molt hàbils.”

Finalment, el darrer dia del simposi serà dedicat a l'art (“Mecenatge i re-

“L'únic que pot destruir aquesta llegenda negra que s'ha bastit és la investigació arxivística”

presentació: la imatge dels Borja”. El professor de la Universitat Autònoma de Barcelona, Marià Carbonell, n'és el coordinador: “Presentarem una lectura nova, un replantejament de la imatge que tenim dels Borja, mitjançant el seu mecenatge artístic. Precisament aquest és el sentit de la creació de l'IEB: obtenir una visió ponderada dels Borja, justament defugir aquestes interpretacions tan tradicionals i encotillades que potser són les més evocadores per a la gent, però que no són correctes des del punt de vista de l'historiador actual.”

En aquesta jornada es transitarà, per exemple, per les aportacions borgianes en la difusió dels corrents renaixentistes (els “àngels borgians” a la catedral de València, posem per cas, recentment recuperats, són “les primeres mostres de l'art italià a la península ibèrica, i, a més, avançat, perquè en aquells moments és d'avantguarda”, explicita Carbonell), o, també per exemple, per les relacions de Cèsar amb l'art: més enllà de la imatge pràcticament demoníaca que se n'ha transmès, Carbonell apunta: “Era un príncep, fill d'un cardenal –d'un papa, després–, que va tenir una educació humanista i que s'envoltava d'humanistes. Jo penso demostrar que no tenia precisament desinterès per les qüestions artístiques. D'aquí en resulta, de fet, una figura molt més rica i inquietant”.

Al capdavant, la ciència amplia la visió. I acaba fent, del cas Borja, un conjunt encara més interessant.

Núria Cadenes

dipòsit

5x5

Exclusiu per a increment de posicions a "SA NOSTRA".
Per a més informació, acudiu a les nostres oficines.

125 "SA NOS TRA"

CAIXA DE BALEARS

Amb el coneixement de la Conselleria d'Economia, Hisenda i Innovació. Govern de les Illes Balears. 3/10/2007